

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובירורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 77

פרשת חיי שרה

ה"א תשע"ה

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות לצורך המשך פיתוח הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. מייל: tameytor@gmail.com פקס: 153775150494

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור. © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הלכה ומנהג

יש מי שכתב שאם מזדמן בפרשת חיי שרה שיש חתן אחר חתונתו, ראוי לדקדק להעלותו לקריאת פרשת ואברהם וצחק וצחק וצחק (כ"ד א').

יש נוהגים להגביה את הקול בעליה המסיימת בשם אדנות, כדי שלא להשפיל את הקול בהזכרת השם.

❖ ❖ ❖

כ"ג ח': **ויפגעו לי** - הגימ"ל בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא ופגו. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: **לְרַעַף. מְלָאכוּ. לְשָׂאב. וַיְהִי. מְרָאָה. אֶשְׂאָב. וּתְשָׂאב. פְּרָאָה. וּכְשָׁמְעוּ. הַתְּהַלְכָתִי. וּתְשָׂאב. וְאֶשְׂאָל. וַתְּהִי. וּלְאִמָּה. וְנִשְׁאַלָה. וַיִּקְרָאוּ. וַרְעַף. וְלִאֲמִים. וְשָׂבָעִים.**

כ"ג ט': **בְּתוֹכְכֶם** - הכ"ף בשווא נע, ואע"פ שיש ספרים המנקדים בְּתוֹכְכֶם בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט. וכן הוא ברי"ש שלהלן כ"ד ס': **וַיִּבְרָכוּ.**

לֹא־תִזְתַּקְּכֶר - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים לֹא־תִזְתַּקְּכֶר. וכן הוא להלן פסוק כ'.

כ"ג י"ג: **אֶךְ אִם־אֵתָּה לֹו שְׁמַעְנִי** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶךְ אִם־אֵתָּה לֹו שְׁמַעְנִי או אֶךְ אֵם אֵתָּה לֹו שְׁמַעְנִי.

כ"ג י"ז: **אֶשְׂבֵּר בְּכָל־גְּבֻלֹו** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶשְׂבֵּר־בְּכָל גְּבֻלֹו.

כ"ג י"ח: **כָּל־בָּאִי שְׁעַר־עִירֹו** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים כָּל־בָּאִי שְׁעַר עִירֹו.

כ"ד ב': **בְּכָל־אֶשְׂרֵי־לֹו** - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים בְּכָל אֶשְׂרֵי־לֹו.

ומכיון שהמסורה מונה את כל הפסקים שבמקרא (היינו את אלו שמורים על שהיה, ולא את אלו המורים על הטעם מונח לגרמיה), ופסק זה אינו מנחה ביניהם, ממילא אנו למדים שאינו פסיק רגיל, אלא הוא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה, ולא המונח המשרת. (רשימה זו של המסורה נמצאת במק"ג במערכת המסורה אות פ'. אלא שהרשימה שם שגויה ומבולבלת מאד, ומובאים בה גם מקומות שברור שאינו פסיק אלא סימן לגרמיה. אך בכתבי יד רבים מופיעים רשימות מסורה שונות, וגם רשימה זו ביניהם, וכגון בכתב יד לניגוד שמוכא בסוף תורה רשימת הפסקים, ושם הרשימות מדויקות ומוסרות רק על פסקים, ולא על סימן לגרמיה).

וכן ישנו כלל, שכל מונח רביעי, שיש פסיק ביניהם, לעולם הוא מונח לגרמיה ולא מונח ופסיק, פרט לפעם אחת בתנ"ך (ישעיה מ"ב ה': קָא־ל | יִי) שהוא מונח ופסיק, ואינו לגרמיה (כלל זה מובא בספרי המדקדקים העוסקים בכללי הטעמים, וכגון בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם).

מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניו אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה חזקה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח, כגון מֶלֶךְ במקום מְלָאךְ, שְׁמוֹן במקום שְׁמַעוֹן, וַיִּגַּב במקום וַיִּגְבֵּה. וזה מצוי פעמים רבות בכל פרשה, וצריך זהירות רבה מאד על מנת שלא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

כמובאר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

כ"ג ב': **בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֲבֵרוֹ בְּאַרְצֵי כְנָעַן** - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת חֲבֵרוֹן, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר שבתיבת אַרְבַּע, שאם לא יפסיק כראוי ישמע שכוונת הפסוק שחברון נמצאת בארץ כנען, בעוד שכוונת הפסוק שמתה שרה בארץ כנען, בקרית ארבע היא חברון.

כ"ג ד': **גִּרְיָו־וּתְשָׁב אֲנִי עִמָּכֶם** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים גִּר וְתֻשָּׁב אֲנִי עִמָּכֶם.

כ"ג ו': **שְׁמַעְנִי | אֲדֹנִי** - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו.

* כן כתב הגר"ש דבליצקי בקונטרס אם למקרא לקט דינים אות ו'.

וטעמו, משום שיש מנהג קדום מימות הגאונים שחתן בשבת שאחר חתונתו קורא בתורה לעולם פרשת ואברהם וצחק וצחק וצחק (כמובא בערוך ערך חתן, ריטב"א יומא דף ע' ע"א, אבודרהם סוף הלכות ברכת נישואין, תשב"ץ ח"ב סימן ל"ט, רבינו בחיי בראשית כ"ד ג', ספר העיתים סימן קפ"ח, כנסת הגדולה או"ח סימן רפ"ב, מגן אברהם סימן קמ"ד סק"ה, ובערוך השולחן שם), וע"כ, אע"פ שבטל מנהג זה, מ"מ אם מזדמן שיש חתן בפרשת חיי שרה שקוראים פרשת זו, ראוי לדקדק להעלותו לקריאה זו יותר מאשר בשאר קריאות.

והוסיף שם הגר"ש דבליצקי, שאם החתן כהן יקראו לו עד שלישי, ובהמשך הפרשה יוסיפו חלוקה נוספת, ואם הוא ישראל יחלקו הפרשה לכהן ולוי עד ואברהם וצחק, כדי שיתחיל החתן בפרשת ואברהם וצחק.

² כגון: וַיִּשְׁתַּחֲוּ לֵי (סיום עליית שלישי בפרשה ע"פ החלוקה המקובלת), וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶרְצָה לֵי (סיום עליית רביעי בפרשה ע"פ החלוקה המקובלת).

³ כן נוהגים בכמה קהילות, והביא מנהג זה הגר"ד מונק זצ"ל בקונטרס תורת אמן סעיף ל' (הודפס בסוף שו"ת פאת שדך ח"ב), וכתב שכמדומה שאינו מנהג ותיקין.

⁴ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה להטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה ומשבש את פירוש הענין.

⁵ הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא פסיק אחריו להודיע שהוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֶת־פְּלִיעֶשֶׁב | זָרַע זָרַע, וְלָלָל | רֹמֶשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו רביעי, ויש פסיק ביניהם, יש להסתפק אם הוא מונח רגיל, אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, והוא מורה שצריך לשהות, ולא על פיסוק וחיבור הענין, שזה מתבטא בנגינה בלבד), או שהוא מונח לגרמיה.

כ"ד ד': מולדתי - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע¹, למרות הקושי². ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא מולתי. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת, עדיף לקרוא בשווא נע מאשר להבליעה. וכן הוא להלן פסוק ז'.

כ"ד ו': השמר לך - הטעם מלעיל בשי"ן, והמ"ם בסגול. ויתכן שאם קרא השמר מלרע נחשב לשינוי משמעות³.

כ"ד ז': נשבע-לי - יש להקפיד להשמיע את העי"ן⁴, שאם לא ישמיעה משנה משמעות, שישמע שקרא נשבע בה"א מלשון שבי, שהרי הה"א אינה נשמעת⁵.

כ"ד ח': מנשבעתי - השי"ן בדגש, והשווא נע.

כ"ד ט': נשבע לו - הטעם מלעיל בשי"ן, והבי"ת בהעמדה מועטת.

כ"ד י"ב: ניאמר - מוטעם בשלשלת, וניגונו כשני פזרים ותלישא גדולה⁶. ואע"פ שמסומן פסיק אחר השלשלת, אין צריך להפסיק בו בשהייה⁷.

¹ ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

² הקושי בזה הוא משום שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים אותה בדגש קל, ובהגייה המקורית של הדלי"ת הרפה, שהיא דומה להגיית האות ז', אין כל קושי להגות דלי"ת בשווא נח לפני האות תי"ו. וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב ס"ו ס"ח ד.

³ י"ח פעמים מופיעה מילת "השמר" בתנ"ך, וכולן מוטעמות מלעיל והמ"ם בסגול, פרט לפעם אחת מוטעמת מלרע והמ"ם בצירי, והוא השמר והשקט אל-תירא (ישעיה ז' ד'). ובכוב המקומות כתוב הצירוף השמר לך, וע"כ ניתן היה לומר שהיא ראוי להיות מוטעם מלרע, כמו שמוטעם בישעיה, ומה שמוטעם בדרך כלל מלעיל, הוא משום נסוג אחר.

אך באמת ברור שאין זה משום נסוג אחר, אלא משפט המילה להיות מוטעמת מלעיל, שהרי תיבה זו מוטעמת מלעיל גם כאשר לא יתכן נסוג אחר, כמו השמר מקניו (שמות כ"ג א'), שלא יתכן נסוג אחר משום שמילת מקניו אינה מוטעמת בראשה, וכמו השמר מעבר (מלכים ב' ו' ט'), שלא יתכן נסוג אחר משום שמילת השמר מוטעמת בטעם מפסיק (והרב מלבי"ם שגה בזה, שכתב בישעיה שם שהוא מלרע כדינו, ובשאר המקומות הוא מלעיל משום נסוג אחר שמילת לך באה אחריו, עכ"ד, ולא שם לבו שיש פעמים שמוטעם מלעיל אף כשלא יתכן שנסוג אחר).

ונחלקו המפרשים בפירוש מילת השמר בישעיה. רבינו סעדיה גאון פירש שהוא מלשון שמירה, כשאר השמר שבמקרא, אך דונש בתשובתו לרס"ג (תשובה קכ"א) השיג עליו, שאין יאמר אל תירא אחר שאמר השמר, והוא כמו לומר תירא ואח"כ אל תירא. ולכן כתב שהוא מלשון שמרים, כלומר שקוט על שמריך, והראיה, שהמילה מלרע והמ"ם בצירי, שלא כדרך המקרא.

והאבן עזרא בשפת יתר (סימן צ"ג) כתב על דברי דונש שזוהי מהמילה מלרע אין להוכיח בפירושה שונה, כי מנהג הנפעל להיות פעם מלעיל ופעם מלרע, ואין משפט לשון הקודש לעשות הפרש בטעמים אלא בשמות, ודברי דונש רחוקים מאד, עכ"ד. אך בפירושו (בראשית כ"ד ו') כתב וז"ל: כל השמר מלעיל מלשון שמירה, ואשר מלרע לשון שמרים, כמו השמר והשקט, כטעם שקט הוא על שמיר, עכ"ל. ונראה שחזר בו ממה שכתב בשפת יתר.

ורד"ק (ישעיה ז' ד'). שרשים שרש שמר) פירש ג"כ כדונש שבמלרע הוא מלשון שמרים, אך הביא שרס"ג פירש שהוא מלשון שמירה, וכן תרגם יונתן, שהלא בכל מקום תרגם "אסתמר", ולא חילק בין מלעיל למלרע.

והעולה מכל זה, שהקורא השמר מלרע במקום מלעיל, לדונש רד"ק ואב"ע בפירושו יש בזה שינוי משמעות, ולרס"ג ואב"ע בשפת יתר אין בזה שינוי משמעות, וכן נראה מתרגום יונתן.

⁴ ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד: אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה'. ע"כ.

ופירושו רוב הראשונים (רד"ק במכלול ע"ב ע"ב, המנהיג הל' תפילה סי' ל"ח, טור או"ח סי' ס"א. וכו') בשו"ע שם סעיף ט"ז) דחינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא תהיה נשמעת כה"א.

⁵ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבדול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

עם אדני אברהם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים עם אדני אברהם.

כ"ד י"ג: העיר - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שלא ישמע שקורא אעיר באל"ף.

כ"ד ט"ו: ויהי-הוא - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים נקי הוא.

כ"ד כ': נתער - התי"ו בשווא נע, והטעם מלרע בעי"ן. ואין לקרוא ונתער בפתח ומלעיל.

כ"ד כ"ד: ילדה - הלמ"ד בשווא נע, והוא מלשון לידה. והקורא ילדה בשווא נח"ו משנה משמעות ללשון נערה צעירה¹. וכן הוא להלן.

כ"ד ל"ד: ניאמר - יש להקפיד לנגן את הטעם אתנחתא כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים ניאמר².

כ"ד ל"ו: את-פלי-אשר-לו - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים את-כל אשר-לו.

כ"ד מ"ג: נאמרתי - הטעם מלרע בתי"ו.

כ"ד מ"ח: נאברך - הוי"ו בקמץ, ואין לקרוא נאברך בפתח.

כ"ד מ"ט: ועתה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא ועתה באל"ף.

כ"ד נ"א: לבן-אדניך - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים לבן אדניך.

¹ הבחור בספרו טוב טעם ריש פרק ד' כתב שניגון השלשלת כשני פזרים ותלישא, ונראה שכוונתו לתלישא גדולה, שהלא שלשלת הוא טעם מפסיק, וא"כ מוכרח שנגמר בניגון תלישא גדולה המפסיק, ולא בניגון תלישא קטנה המכמר (ואע"פ שכך הפיסוק של שלשלת חזק מכה הפיסוק של תלישא גדולה, כנראה אין המנגינה זהה בדיוק לתלישא גדולה, אלא כעין תלישא גדולה).

² ענין זה מובאר בגליון פרשת וירא הערה י"ז.

³ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יניעו את השווא, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא נעות השווא ע"י הקמץ שבי"ד. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבדול בין המשמעים הוא ע"י נעות ונחות השווא, אם לא יניעו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

⁴ כבבראשית ל"ד ד': קח-לי את-הזאת לאשה.

⁵ מכיון שהאתנחתא באה כאן מיד בראש הפסוק, ללא טעם נוסף לפניו, יש קצת מחסור בנגינה, ומשום כך יש נטיה טבעית להוסיף טעם נוסף לפניו, אך אין נכון לעשות כן, ויש להטעים באתנחתא בלבד.

ובתשלום מקנה אברם (שער טעמי המקרא), ובערוגת הבושם (פרק כ"ז), קראו לאתנחתא באופן זה שבא בראש פסוק בשם "סחפא" (והובאו דבריהם במנחת שי שמות ל"ג י"ד). וכנראה נתנו לו שם זה להדגיש שאינו כאתנחתא רגיל שניגונו ארוך יותר, אלא ניגונו מועט משאר אתנחתות, אך לא באו לומר שאינו מפסיק כשאר אתנחתות (ומה שכתבו שקראו לו עבד או קוץ שהוא פחות ממשרת, כוונתם על פחיתות נגינתו, ולא על פחיתות הפסוק, שהרי באמת הוא אתנחתא רגיל, ואף הניקוד משתנה על ידו כמו כל אתנחתא וסו"פ, כגון ויאמר (בראשית כ"ד ל"ד) בפתח המ"ם, ולא ויאמר בסגול המ"ם, וכגון ויסעו (בראשית ל"ה ה') בקמץ הסמ"ך, ולא ויסעו בשווא הסמ"ך).

ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, נזכר כבר שאתנחתא זו שונה משאר אתנחתות, וז"ל (מעט לפני שער הזרקה): ויתכן לבוא בראש הפסוק כמו ויקר (יהושע ט"ו מ"ח), כמקדך (שם ס"א), ויאמר אליגא אָנִי (בראשית י"ט ז'). וזה הטעם יקרא מונח לפי שאתה מניחו בלי מתיגה והנעה כי טוב, עכ"ל.

ובספר המסורה (חלק א' עמ' 658) מובאת רשימת טעמים קדומה, וכתוב שם: אלה הטעמים ואלה שמותם, ומפרט שם את כל הטעמים, וביניהם נמנה, ויאמר - סעפא.

ויש לציין שסחפא הוא השם הבבלי לטעם אתנחתא, וכנראה אימצו כאן שם זה לאתנחתא אך ורק להודיע על שינוי משאר אתנחתות, ולא שהוא באמת טעם אחר, ולכן גם בספר טעמי המקרא הוא קרוי בשם אחר - מונח, שכל הענין הוא רק לתשומת לב שאינו ממש כשאר אתנחתות (וכשכא מתג לפני אתנחתא כזה, יש לדון אם דינו כאתנחתא רגיל, או שדינו כסחפא).

כ"ד כ"א: לָעֵת / (לָעֵת)

ברביע – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ס"א ס"ב ס"ג
 ס"ד ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ד סט"ו סט"ז סי"ח, א"ב א"ג א"ו א"ח א"ט.
 ~ ובדפוסים: רא"פ, לטרסיס, גינצבורג², קסטור, ברויאר. ~ וכן
 כתבו אור תורה ומנחת שי.

בזקף גדול – בכתבי היד: ס"ה ס"ח ס"ט סי"ג, א"א א"ד א"ז א"י. ~
ובדפוסים: מק"ג, רו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

כ"ד ל"ג: וַיִּשְׁלַח / (וַיִּשְׁלַח)

השי"ן בפתח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ס"א ס"ב ס"ג
 ס"ה ס"ט ס"י ס"יא ס"יג ס"יד ס"טו ס"ז, א"א א"ג א"ד א"ו
 א"ח א"י. ~ ובדפוסים: גינצבורג, קסוטו, ברויאר. ~ וכן נראה
 מדברי האבן עזרא^{כד}. ~ וכן נראה דעת מנחת שי^{כה}.

השי"ן בקמץ – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח, א"ב א"ז א"ט. ~
ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, קורן.

כ"ה ג': וּבְנֵי דָּדוֹ / (וּבְנֵי דָּדוֹ)

בזקף קטן – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד, ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט סי"א סי"ג, א"א א"ב א"ג א"ט. ~ ובדפוס: ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם מקצת ספרים.

ברביע – בכתבי היד: ט"ח^כ, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ז ס"י ס"ב ס"ד סט"ו סט"ז ס"ח, א"ד א"ו א"ז א"ח. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גיצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים.¹⁷

❖ חילופי נוסחאות ❖

כ"ג ו': נְשִׂיא אֶל־לֵהִים אַתָּה / (נְשִׂיא אֶל־לֵהִים | אַתָּה)

ללא פסיק – בכתיבי היד: מ"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ה, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד
ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז,
א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ט א"י ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו,
קורן, ברויאר. ~ וכן כתב אור תורה.

עם פסיק – בכתבי היד: א"ו א"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, לטריס, גינצבורג^כ. ~ וכן כתב מנחת ש"י.

כ"ג י"ב: עַם הָאָרֶץ / (עַם-הָאָרֶץ)

במרכא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ז, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד
ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"ז א"ב א"ד.
~ ובדפוסים: קסטון, ברויאר.

במקף – בכתבי היד: א"א א"ג א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.²²

^ה משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ט"ז.

^{יט} ענין זה מבואר בגליון פרשת וירא הערה ג'.

^כ לעולם באסיפה שפירושה מיתה, הטעם מלעיל והסמ"ך בסגול, ובאסיפה מלשון איסוף, הטעם מלרע והסמ"ך בצירי (בגון: ואִסַּף מִשָּׁה אֶל־מִתְחַנֵּה, במדבר "א ל'). ויתכן שאם קורא מלרע במקום מלעיל, או להיפך, משנה משמעות.

^{כא} כן הוא בנוסח הפנים, ובגליון כתב שבספרים אחרים בלי פסק.

²² יתכן שההטעמה במקף היא טעות שנגרמה מחמת הפסוקים הסמוכים בו תיבת עם אכן מוקפת לתיבת הָאָרֶץ (לעיל פסוק ז' מוטעם: וַיִּשְׁתָּחוּ לְעַם-הָאָרֶץ, ולקמן פסוק י"ג מוטעם: בְּאוֹנֵי עַם-הָאָרֶץ).

^{כג} כן הוא בנוסח הפנים, ובגליון כתב שבספרים אחרים מוטעם לַדָּעַת.

כד כתב רוו"ה בשום שכל שכן נראה מפירוש האבן עזרא, וז"ל האבן עזרא: ויושם מבניו שלא נזכר פועלו, כמו ויִשָּׁב אֶת מִשְׁכָּה (שמות י' ח'). עכ"ל. וממילא משמע קצת שהניקוד שווה וגם כאן השי"ן בפתח.

^{כה} בהערתו על תיבה זו עסק מנחת שי בניקוד היו"ד, ולא בניקוד השי"ן, אך בדיבור המתחיל ניקד את השי"ן בפתח, וניתן ללמוד מכך שכך ניקד תיבה זו.

^כ אך הוסיף שם הסופר וכתב: "א. דהיינו שנוסח אחר מטעים בזקף. וכן בתרגום שם ההטעמה היא בזקף ולא ברביע.

¹⁰ וההטעמה המסתברת יותר היא בזקף, שאם תיבת דָּן מוטעמת ברביע, הפיסוק הוא: וּבְנֵי דָּן הָיוּ אֲשֶׁרֶם וּלְטוֹשִׁים, וּלְאֲמִים. שהפיסוק הגדול בתיבת וּלְטוֹשִׁים, ופיסוק זה אינו מסתבר. אך אם תיבת דָּן מוטעמת בזקף הפיסוק הוא: וּבְנֵי דָּן, הָיוּ אֲשֶׁרֶם וּלְטוֹשִׁים וּלְאֲמִים. שהפיסוק הגדול בתיבת דָּן, וזה פיסוק הגיוני ומסתבר.